

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง สตรีมุสลิม: ชีวิต และบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมุ่งศึกษาถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต และสถานภาพทางสังคม รวมถึงบทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นเก็บข้อมูลต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส จังหวัดละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน โดยการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะสตรีที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาสามารถสรุปสาระสำคัญ โดยลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน ในครั้งนี้ เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ และเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการใช้นามสมมติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีอายุระหว่าง 36 - 52 ปี ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท ลูกจ้าง รองลงมา คือ แม่บ้าน มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีสถานภาพสมรสมากที่สุด รองลงมา คือ หม้าย และเข้ามาทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส เฉลี่ยอยู่ที่ 2 - 8 ปี โดยจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 15 คน พบว่า มี 1 คน ที่มีสถานภาพโสดและสมรส ซึ่งจากการทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับหน้าที่รับผิดชอบในกระบวนการขับเคลื่อนสังคมด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีสถานภาพโสด จะมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมากกว่าผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีสถานภาพสมรส และหม้าย ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการดูแลบุตร และหรือสามีตามหลักศาสนาด้วย

1. รูปแบบการดำเนินชีวิต และสถานภาพทางสังคมของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้

ในการศึกษาถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต และสถานภาพทางสังคมของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน โดยประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 3 ประเด็นเป็นสำคัญ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 รูปแบบการดำเนินชีวิตในฐานะสตรีมุสลิม

จากการศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตในฐานะสตรีมุสลิม พบว่า ปัจจุบันสตรีมุสลิมได้รับโอกาส มีสิทธิเสรีภาพที่จะออกมาทำงานนอกบ้าน มีสิทธิในการแสดงออกทางความคิดเห็นในสังคมมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากสภาพทางสังคมโลกมีความเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลทำให้แนวคิดและวิถีปฏิบัติ รวมถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของสตรีมุสลิมมีความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าสตรีมุสลิมจะได้รับการยอมรับให้มีอิสระในการออกมาทำงานนอกบ้าน มีสิทธิมีเสียงทางสังคมมากขึ้น แต่สตรีมุสลิมก็ยังต้องให้ความสำคัญกับการดูแลสมาชิกในครอบครัวก่อนเป็นสำคัญ โดยยังคงยึดถือว่า การดูแลลูกและสามีเป็นงานหลักของสตรีมุสลิมอยู่เช่นเดิม ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณสุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี ปัจจุบันอาศัยแม่บ้าน การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ระยะเวลาเข้ามาทำงานในฐานะนักเคลื่อนไหวทางสังคม 3 ปี ที่กล่าวว่า

“...ถ้าถามถึงรูปแบบการใช้ชีวิต ก็ถือว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากสิบกว่าปีก่อน เพราะผู้หญิงมุสลิมอย่างเราได้รับการยอมรับให้ออกมาทำงานมากขึ้น มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดีสตรีมุสลิม เมื่อมีสามีหรือลูกแล้ว ก็ยังคงต้องให้ความสำคัญกับการดูแลปรณนิบัติสามีและลูกเป็นหลัก...” (คุณสุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับคุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี ที่กล่าวว่า รูปแบบการใช้ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นเดียวกัน โดยกล่าวไว้ว่า

“...ก็มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัยในเรื่องของรูปแบบการดำเนินชีวิตนะ แต่ในด้านของการยึดถือแนวทางปฏิบัติทางศาสนาที่เป็นข้อสำคัญ เช่น การแต่งงาน การให้ความเคารพ ให้ความสำคัญกับสามีและลูกก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามเดิม ที่เปลี่ยนแปลงคือ เรามีสิทธิในการออกเสียงมากขึ้น เช่น การออกมาทำงานขับเคลื่อนสังคมอย่างที่ทำอยู่...” (คุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ได้ให้ความคิดเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการดำเนินชีวิต ไว้ว่า

“...โดยส่วนตัวแล้ว คิดว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตก็มีเปลี่ยนแปลงอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องของการออกมาทำงานนอกบ้าน การออกมาเป็นตัวแทนในการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะในประเด็นของการขับเคลื่อนเพื่อให้มีการยอมรับ และเปิดโอกาสให้สตรีมุสลิมมีโอกาสในการทำงาน หาเลี้ยงชีพ เป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีสิทธิในการแสวงหาความรู้ การศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง ๆ ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนมาก นอกจากนั้นที่สำคัญ คือ สตรีมุสลิมมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นในครอบครัวและสังคมมากขึ้นกว่าเมื่อก่อนอย่างมาก...” (คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับคุณนูรีมะ (นามสมมติ) อายุ 44 ปี ที่กล่าวว่า รูปแบบการใช้ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการมีสิทธิ มีเสียงในสังคมมากขึ้น ดังนี้

“...ก็มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการมีสิทธิ มีเสียงในสังคมมากขึ้น สามารถเรียกร้องสิทธิที่ผู้หญิงควรมีได้มากขึ้น และที่สำคัญ คือ รู้สึกว่าตนเองที่เป็นผู้หญิงมีคุณค่ามากขึ้น เพราะการเกิดมาเป็นผู้หญิงมุสลิมนั้นแต่ก่อนจะมีความเชื่อที่ว่า เมื่อมีครอบครัวหน้าที่หลักสำคัญของเรา คือ การเป็นภรรยา เป็นแม่ที่ดี แต่ปัจจุบันเมื่อได้รับการยอมรับให้แสดงออกทางสังคมมากขึ้น สตรีมุสลิมไม่ว่าจะมีสถานภาพ โสด สมรส หรือหย่า เราก็สามารถออกมาทำงาน ออกมาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้นได้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดี...” (คุณนูรีมะ (นามสมมติ) อายุ 44 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

นอกจากนั้นความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับคุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ที่กล่าวว่า

“...ถ้าในมุมมองของเรา คิดว่ามีการเปลี่ยนแปลงแน่นอน และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ผู้หญิงได้รับความยุติธรรม การยอมรับ ให้เกียรติ มีสิทธิในการแสดงออกทางความคิดเห็นมากขึ้น ซึ่งต่อไปปัญหาการถูกทำร้ายโดยคนในครอบครัว หรือสามีที่เกิดขึ้นกับสตรีมุสลิม ซึ่งเราต้องยอมรับกันว่า มันเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นและมีอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ...” (คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน ผู้วิจัยสามารถทำการสรุปข้อมูลสำคัญได้ว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตของสตรีมุสลิมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อนในด้านการได้รับโอกาสให้ทำงานนอกบ้าน ได้รับโอกาสให้ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่ต้องการ ได้รับการยอมรับให้แสดงความคิดเห็นในครอบครัวและสังคม แต่อย่างไรก็ดี

รูปแบบการดำเนินชีวิตของสตรีมุสลิมที่ยังคงยึดถือไม่เปลี่ยนแปลง คือ การดูแลลูกและสามีเป็นงานหลัก

1.2 รูปแบบการดำเนินชีวิตครอบครัว การดูแลครอบครัว

จากการศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตครอบครัว การดูแลครอบครัวของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พบว่า ในการดำเนินชีวิตครอบครัวของสตรีมุสลิมถึงแม้ว่าปัจจุบันจะออกมาเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม ก็ยังพบว่า สตรีชาวมุสลิมก็ยังคงยึดถือข้อปฏิบัติที่ว่า เมื่อชายและหญิงร่วมชีวิตคู่ด้วยกันนั้น อิสลามถือว่าทั้งคู่เป็น “หุ้นส่วน” ที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และบทบาทของผู้หญิงในการดำรงสถานภาพครอบครัวนั้นมิได้ด้อยไปกว่าผู้ชายเลยไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสิทธิหรือหน้าที่ และสตรีในสังคมมุสลิมมีหน้าที่เท่าเทียมกับผู้ชายในสถานภาพทางครอบครัว ดังนั้นสตรีมุสลิมจึงมีสิทธิที่จะได้รับผลตอบแทนจากการทำหน้าที่เหล่านั้นโดยการยอมรับถึงการเป็นอิสระในบุคลิกภาพ หรือการเป็นเอกบุคลลที่มีความคิดและจิตวิญญาณเป็นของตนเอง ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณซาฟีนะ (นามสมมติ) อายุ 37 ปี ที่กล่าวว่า

“...ถึงแม้ว่าปัจจุบันเราจะออกมาทำงานนอกบ้าน แล้วมาร่วมเข้ากลุ่มของนักเคลื่อนไหวทางสังคม แต่สิ่งหนึ่งที่เรายังคงยึดถือปฏิบัติเช่นเดิมโดยเคร่งครัด คือ การดูแลลูก และสามี ให้ดีที่สุดโดยยังคงต้องเคารพเชื่อฟังสามี ประณิบัติสามี และไม่ดูถูกและเนรคุณสามี...” (คุณซาฟีนะ (นามสมมติ) อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณอารีณี (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตครอบครัว การดูแลครอบครัว ไว้ว่า

“...ในส่วนของชีวิตครอบครัว การดูแลครอบครัว ถึงแม้ว่าผู้หญิงมุสลิมในปัจจุบันจะออกมาทำการทำงานนอกบ้านมากขึ้น สิ่งที่เราียึดถือไม่เปลี่ยนแปลง คือ การรักและให้เกียรติสามี ถึงแม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงมุสลิมจะมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นในครอบครัวมากขึ้น แต่ก็ยังคงต้องให้เกียรติและเชื่อฟังสามี ยังคงประณิบัติสามีในด้านของการแต่งกาย เลือเสื้อผ้า จัดระเบียบบ้านเรือน และที่สำคัญ คือ ต้องการอบรมสั่งสอนลูกให้เติบโตภายใต้ร่มเงาของอิสลาม...” (คุณอารีณี (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังตรงกับความคิดเห็นของคุณนูรีมะ (นามสมมติ) อายุ 44 ปี ที่กล่าวไว้ว่า

“...ถ้าให้พูดถึงการใช้ชีวิตครอบครัว การดูแลสามีและเลี้ยงดูลูก ผู้หญิงมุสลิมอย่างเราถึงแม้ว่าเราจะต้องออกมาทำงานนอกบ้าน ออกมาขับเคลื่อนสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสตรี

มุสลิมด้วยกัน สิ่งที่เรายึดถือปฏิบัติไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ ในครอบครัวเราต้องให้เกียรติสามี ต้องดูแลปรนนิบัติสามีให้ดี ต้องประพฤติตัวให้ดี เพื่อไม่ให้ส่งผลเสียต่อชื่อเสียงเกียรติยศของสามี และในส่วนการดูแลลูกนั้นผู้หญิงมุสลิมเรายังคงให้ความสำคัญกับการดูแลอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี ยึดมั่นในหลักศาสนา...” (คุณนูรีมะ (นามสมมติ) อายุ 44 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณอาตีกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ได้กล่าวไว้ในทิศทางเดียวกันว่า ถึงแม้จะมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านมากขึ้น แต่ในฐานะที่เป็นสตรี มีสามีและลูก เราก็กังให้ความสำคัญและดูแลครอบครัวให้ดีที่สุด โดยได้กล่าวไว้ว่า

“...ส่วนตัวถึงแม้ปัจจุบันจะมีบทบาทในการมาทำงานนอกบ้าน มาเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นสตรี มีสามีและลูก เราก็กังให้ความสำคัญ และดูแลครอบครัวให้ดีที่สุดเหมือนเช่นเดิม เพราะเราเชื่อว่า สังคมจะดีได้ เริ่มต้นมาจากประชากรหน่วยที่เล็กที่สุด นั่นก็คือ ครอบครัว ดังนั้นนักเคลื่อนไหวทางสังคม เราจะเคลื่อนไหวให้สังคมดีขึ้นได้อย่างไร หากครอบครัวของเราเองก็ยังไม่ดี หรือสมบูรณ์มากพอ...” (คุณอาตีกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของคุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...จากการที่ได้พูดคุยกับทีมงานคนอื่น ๆ ที่เป็นคนโสด และคนที่มีครอบครัวแล้ว ได้คำตอบคล้าย ๆ กันว่า ถึงแม้ว่าเราจะออกมาทำงานตรงนี้ เราก็กังให้ความสำคัญกับการดูแลปรนนิบัติคนในครอบครัวให้ดี อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง โดยพยายามบริหารจัดการเวลาที่มาทำงานกับเวลาที่ต้องให้ความสำคัญกับการดูแลครอบครัวให้สมดุลกัน...” (คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สามารถทำการสรุปผลการศึกษาได้ว่า ถึงแม้ว่าปัจจุบันสตรีชาวมุสลิมจะมีสิทธิเสรีภาพทางสังคมมากขึ้น แต่ในการใช้ชีวิตครอบครัว และการดูแลสามีและลูก สตรีมุสลิมก็ยังยึดมั่นถือมั่นในการปฏิบัติตนในฐานะภรรยาที่ดีที่ต้องปรนนิบัติ รัก เชื้อฟังกสามี และในฐานะของการเป็นแม่ ก็ต้องให้ความสำคัญในการดูแลบุตรให้เป็นคนดีตามหลักแนวทางของศาสนาอิสลาม

1.3 การได้รับการยอมรับทางสถานภาพทางสังคมในด้านของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม

ในส่วนของการได้รับการยอมรับทางสถานภาพทางสังคมในด้านของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์สตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พบว่า ถึงแม้ว่าสตรีมุสลิมจะออกมาเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปีแล้ว ก็ยังพบว่า สตรีมุสลิมบางส่วนยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมอย่างแพร่หลายมากนัก เนื่องจากในกลุ่มมุสลิมทั้งชายและหญิงบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนรุ่นเก่าที่เป็นผู้สูงอายุ ที่มักจะมีความเชื่อ และยังคงยึดถือแนวทางปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณนนา (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ที่กล่าวว่า

“...ถ้าพูดถึงการได้รับการยอมรับทางสถานภาพทางสังคมในด้านของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม โดยส่วนตัวคิดว่า ยังไม่ได้รับการยอมรับจากทุกคนในสังคมมุสลิม เพราะบางคนก็ยังมีความเชื่อว่า สตรีมุสลิมก็ยังคงต้องอยู่กับบ้าน เลี้ยงลูก ประนินบิตีสามีให้ดี การออกมาทำหน้าที่เป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมถือเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักการศาสนา ต้องยอมรับว่า ถึงแม้ว่าศาสนาอิสลามจะพยายามปรับข้อปฏิบัติบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันมากขึ้น แต่ในพื้นที่ชายแดนใต้ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงไม่ยอมรับในบทบาทการเป็นผู้นำของผู้หญิง...” (คุณนนา (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ คุณไซดา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ที่กล่าวไว้ว่า

“...ในการออกมาทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม หากถามว่าได้รับการยอมรับไหม สำหรับเราก็กปกติ เพื่อน ครอบครัว คนรู้จักก็ไม่มีใครว่าอะไร เพราะเข้าใจในบริบทของงานที่เราทำ แต่อย่างไรก็ดีตัวเราเองก็พยายามทำงานเคลื่อนไหวสังคมให้อยู่ในกรอบความเหมาะสม ไม่กระทบครอบครัว ไม่กระทบหน้าที่หลักในการดูแลครอบครัว แต่ก็ต้องยอมรับว่า การที่ผู้หญิงออกมาทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม ในผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ อาจเป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับสตรีมุสลิมในบางกลุ่มสังคมนั้น การทำงานนอกบ้านโดยเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม ยังถูกมองว่า เป็นการทำงานที่เกินความจำเป็น ความเหมาะสมของสตรีมุสลิม โดยเฉพาะสตรีที่มีสามีและครอบครัวแล้วที่มีหน้าที่หลักในการดูแลครอบครัว...” (คุณไซดา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณอายะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ได้ให้ความคิดเห็นในมุมมองที่แตกต่างออกไป ดังนี้

“...ในฐานะของการเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคม ส่วนตัวเริ่มเข้ามาทำหลังจากที่สามีเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ซึ่งญาติพี่น้อง และคนรู้จักต่างเข้าใจดีในเป้าหมายและแรงผลักดัน

ที่ทำให้เราอยากมาทำงานตรงนี้ ดังนั้นการทำงานเป็นนักขับเคลื่อนสังคมในมิติของเรา จึงค่อนข้างได้รับการยอมรับและไม่ค่อยมีปัญหาในการทำงานเท่าไร トラบโดที่เรายังทำหน้าที่ของสตรีมุสลิมได้ไม่บกพร่อง คือ การแบ่งเบาภาระของสามี ในการรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิต หน้าทีภายในบ้าน และการเลี้ยงดูอบรมลูกซึ่งเป็นหน้าที่ซึ่งมีความยิ่งใหญ่ที่สุด โดยผู้เป็นแม่ ต้องปฏิบัติกับผู้ที่ อัลลอฮ์ทรงบังเกิดมา ซึ่งความมีเกียรติ ความสวยงามแห่งชีวิตภายในโลกนี้...” (คุณอายะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

แต่อย่างไรก็ดี จากการทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพิ่มเติม พบว่า ส่วนใหญ่ในการออกมาทำงานเคลื่อนไหวทางสังคม มักไม่ค่อยได้รับความร่วมมือ หรือยอมรับเท่าที่ควร ดังเช่น คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ที่กล่าวไว้ว่า

“...เท่าที่เคยประสบกับตัวเอง คนบางกลุ่มก็ยังไม่ให้การยอมรับเราเท่าที่ควร โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเชื่อแบบเก่า ที่ผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการดูแลครอบครัว สามีและลูก การออกมาทำงานนอกบ้านเป็นเรื่องที่ไม่สมควร การออกเสียงแสดงความคิดเห็นต่างๆ ล้วนเป็นหน้าที่ของผู้ชาย แต่อย่างไรก็ดีในกลุ่มสตรีมุสลิมสมัยใหม่ก็เริ่มเปิดกว้างขึ้น และให้การสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานของเราเป็นอย่างดี ซึ่งคาดว่าในอนาคตอันใกล้การทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมในกลุ่มสตรีมุสลิมจะได้รับการยอมรับ และมีเครือข่ายการทำงานที่กว้างมากขึ้นแน่นอน...” (คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ คุณนানা (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ที่กล่าวว่า

“...การออกมาทำงานตรงนี้ คนรอบตัวครอบครัวและสามีก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี แต่เวลาลงพื้นที่ทำงานในบางชุมชนก็ยังไม่ได้รับการยอมรับ แต่กระแสการต่อต้านไม่ได้นรุนแรง เพียงแต่อาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในประเด็นต่าง ๆ ที่เรากำลังขับเคลื่อน หรือส่งเสริมเท่าที่ควร...” (คุณนানা (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สามารถทำการสรุปผลการศึกษาได้ว่า ในการออกมาทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมของสตรีชาวมุสลิมนั้น ส่วนใหญ่จะได้รับการยอมรับในวงสังคมของครอบครัว ญาติพี่น้อง แต่ในภาพรวมของสังคมมุสลิม บริบทของการเป็นสตรีมุสลิมที่ออกมาทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมกลับยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เนื่องจากบางกลุ่มยังเชื่อว่าการออกมาทำหน้าที่นักขับเคลื่อนทางสังคมเป็นการกระทำเกินกว่าความเหมาะสมของสตรีมุสลิมที่จะทำได้ เป็นการผิดหลักของศาสนา โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 4.1 – 4.2

ตาราง 4.1 สรุปรูปแบบการดำเนินชีวิตในฐานะสตรีมุสลิม รูปแบบการดำเนินชีวิตครอบครัว การดูแลครอบครัว

รูปแบบการดำเนินชีวิต	ปัญหาอุปสรรค
1. มีการเปลี่ยนแปลงจากในยุคที่สตรีมุสลิมยังไม่ได้รับการอนุญาตให้มีสิทธิ์มีเสียงทางสังคม 2. สตรีมุสลิมมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงมากขึ้น 3. ได้รับโอกาสให้ทำงานนอกบ้าน 4. ได้รับการยอมรับให้แสดงความคิดเห็นในครอบครัวและสังคม	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักบางคน มีปัญหากับสามีเนื่องจากทำงานมากเกินไป จนไม่มีเวลาปรนนิบัติสามี และลูก

ตาราง 4.2 สรุปสถานภาพทางสังคมในด้านของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม

สถานภาพทางสังคม	ปัญหาอุปสรรค
1. สตรีมุสลิมได้รับโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมมากขึ้น 2. สตรีมุสลิมที่ออกมาทำหน้าที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม ได้รับการยอมรับในวงสังคมของครอบครัว ญาติพี่น้อง	ในภาพรวมของสังคมมุสลิม บริบทของการเป็นสตรีมุสลิมที่ออกมาทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมกลับยังไม่ได้ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เนื่องจากบางกลุ่มยังเชื่อว่า การออกมาทำหน้าที่นักขับเคลื่อนทางสังคมเป็นการกระทำเกินกว่าความเหมาะสมของสตรีมุสลิมที่จะทำได้

2. บทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้

การศึกษาบทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน โดยประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ มีรายละเอียดดังนี้

จากการศึกษาบทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ พบว่า สตรีมุสลิมที่ออกมาทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ส่วนใหญ่จะมีบทบาทในด้านของการแสวงหาการยุติความรุนแรงแสวงหาสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ การแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรี และการเรียกร้องถึงความเท่าเทียมทางเพศ ตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณนูอาร์ (นามสมมติ) อายุ 52 ปี ที่กล่าวว่า

“...บทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนใต้ ถือเป็นเรื่องที่ท้าทายมาก เพราะโดยปกติแล้วบทบาทการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมของสตรีมุสลิมมักไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับเท่าที่ควรอยู่แล้ว ยิ่งเมื่อต้องมามีบทบาท มีการแสดงความคิดเห็นในสังคม เช่น การเป็นนักขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น โครงการของรัฐที่ชาวบ้านไม่เอา ชาวบ้านได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือชาวบ้านร้องเรียนว่าไม่มีการรับฟังความเห็น เช่น เรื่องถนนหนทาง แล้วนั้น การทำงานของเราจะมีความยากขึ้นเนื่องจากชาวบ้านบางส่วนยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับเราในฐานะที่เรามาทำงานตรงนี้ เนื่องจากยังคงยึดติดกับความเชื่อที่ว่าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย เพราะบทบาทของผู้หญิงมุสลิมที่ถูกกำหนดให้มีหน้าที่เป็นภรรยาและแม่ของลูก...” (คุณนูอาร์ (นามสมมติ) อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ได้แสดงความคิดเห็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน ว่า

“...ในการทำงานเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมของเราส่วนใหญ่ จะเป็นการขับเคลื่อนในเรื่องของความรุนแรงในครอบครัว โดยมีเครือข่ายการทำงานแบบไม่เป็นทางการ มีหน้าที่หลักในการเข้าไปดูแล เยียวยาจิตใจ ให้ความช่วยเหลือหญิงแม่และเด็กกำพร้า โดยมีการจัดการประชุมเสวนาแบบเล็ก ๆ ไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มาพูดคุยเล่าปัญหาของตัวเอง เช่น การได้รับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น ทั้งนี้การขับเคลื่อนของเรามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้หญิงให้เข้มแข็งในสถานการณ์ความขัดแย้งของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ไปพร้อม ๆ กับการให้ความรู้ผู้หญิงเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวไป...” (คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

คุณอาอีชะ (นามสมมติ) อายุ 41 ปี ได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า

“...สำหรับบทบาทการทำงานในฐานะนักขับเคลื่อนทางสังคม เรามีบทบาทในเรื่องของการดูแลช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับการกระทำที่รุนแรงในครอบครัว โดยเริ่มตั้งแต่ทีมงานของเราต้องเข้าไปสร้างความสัมพันธ์และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้หญิงใน ชุมชน เพื่อให้หญิงเหล่านั้นเกิดความเชื่อมั่นว่า กลุ่มของเราช่วยเหลือเขาได้ โดยจะทำการลงพื้นที่ตามไปพูดคุยกับผู้หญิงเหล่านั้นโดยตรง ซึ่งการลงพื้นที่เข้าไปพูดคุยโดยตรง จะช่วยให้หญิงที่ถูกทำทารุณเหล่านั้นมีความรู้สึกปลอดภัย เชื่อใจ และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น หรือขอความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ได้อย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้เพราะหญิงมุสลิมส่วนหนึ่งจะมีความเชื่อที่ว่าอะไรที่เป็นปัญหาในบ้าน โดยเฉพาะปัญหากับสามี จะต้องไม่ไปเล่าให้คนอื่นฟัง ดังนั้นบทบาทสำคัญที่เราทำคือทลายความเชื่อ เพื่อให้หญิงเหล่านั้นก้าวข้ามความเชื่อ และกล้าที่จะออกมาพูดหรือเรียกร้องเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่

ตนเอง เพื่อนำไปสู่การลดปัญหาความรุนแรงภายในครอบครัวได้ในที่สุด...” (คุณอาอิชะ (นามสมมติ) อายุ 41 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

นอกจากนี้ คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ยังได้กล่าวไว้ว่า

“...บทบาทของเรา คือ การให้คำปรึกษากับสตรีที่ได้รับความรุนแรง หรือได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบในชายแดนใต้ โดยเฉพาะปัญหาในเรื่องของการเรียกร้องให้ยุติความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งความท้าทายในการเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมของเรา คือ จะทำอย่างไรให้ผู้คนไม่เพิกเฉยต่อความรุนแรง ทำอย่างไรให้ผู้คนเคารพสิทธิสตรีอย่างแท้จริง หน้าที่ของเรา คือ การรับเรื่อง การให้คำปรึกษาให้การช่วยเหลือ และการพยายามที่จะสื่อสารให้ผู้คนให้ความสำคัญ และมีมุมมองว่าการกระทำความรุนแรงต่อสตรี หรือผู้ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นภรรยา ไม่ใช่เรื่องปกติ ไม่ใช่เรื่องของผู้ชายที่เป็นสามีมีสิทธิอย่างชอบธรรมที่จะกระทำอย่างไรก็ได้...” (คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ คุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี ที่กล่าวว่า

“...หน้าที่หลักที่เราได้รับผิดชอบ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่เรายินดีที่จะทำมาก คือ การให้คำปรึกษากับผู้หญิงที่สูญเสียสามี หรือครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง เราต้องเข้าไปพูดคุย ให้กำลังใจ และส่งเสริมผลักดันให้พวกเขาเหล่านั้นมีกำลังใจในการที่จะใช้ชีวิตต่อไป โดยเฉพาะบางคนที่มีลูกที่ยังเล็ก ต้องเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งยากลำบากในการใช้ชีวิตมาก เราจะต้องส่งเสริมให้เขาเหล่านั้นยืนหยัดต่อสู้เพื่อตัวเองและเพื่อลูกได้ ซึ่งเราก็คือเป็นคนหนึ่งที่เคยได้รับความสูญเสียตรงนี้ เราเชื่อว่า เราสามารถส่งต่อพลังของเราไปสู่คนอื่นได้...” (คุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สามารถทำการสรุปผลการศึกษาได้ว่า บทบาทของสตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ จะมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมอยู่ 3 ประเด็น คือ การแสวงหาการยุติความรุนแรงแสวงหาสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ การแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรี และการเรียกร้องถึงความเท่าเทียมทางเพศ โดยสตรีมุสลิมที่ทำหน้าที่เป็นนักขับเคลื่อนทางสังคม จะเริ่มตั้งแต่การรับเรื่องร้องเรียน หรือขอความช่วยเหลือ การลงพื้นที่เข้าไปพูดคุยกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น ผู้หญิงที่ได้รับการกระทำรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น เมื่อรับเรื่องและเข้าไปพูดคุยถึงปัญหาแล้ว สตรีมุสลิมในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมก็จะทำหน้าที่ในการส่งเรื่องประสานงานไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อ แต่โดยภาพรวมแล้วบริบทของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ของสตรีมุสลิมจะอยู่ในรูปแบบของให้กำลังใจสตรีที่ถูกกระทำ การส่งเสริมให้ผู้หญิงเหล่านั้นเห็นคุณค่าในตนเอง และเข้าใจในสิทธิสตรีที่ตนเองพึงมี พึงได้รับ และทำอย่างไรให้ผู้คนไม่

เพิกเฉยต่อความรุนแรง ทำอย่างไรให้ปัญหานี้เป็นเรื่องส่วนรวม ทำอย่างไรให้ผู้คนเคารพสิทธิสตรีอย่างแท้จริง

2.1 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะที่เป็นสตรีมุสลิมที่ออกมาเคลื่อนไหว

ในส่วน of ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะที่เป็นสตรีมุสลิมที่ออกมาเคลื่อนไหว จากการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญ คือ นักเคลื่อนไหวบางคนไม่สามารถจัดสรรเวลาในการทำงานกับเวลาในการดูแลครอบครัวตามหน้าที่ของสตรีมุสลิมได้อย่างสมดุล รองลงมา คือ การไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อและทัศนคติที่ฝังแน่นว่า การที่สตรีมุสลิมออกมาทำหน้าที่นักเคลื่อนไหวทางสังคมของสตรีมุสลิมศาสนา และลำดับต่อมาคือ การขาดความเชื่อมั่นของกลุ่มคนที่เครือข่ายเคลื่อนไหวทางสังคมต้องการเข้าถึงและช่วยเหลือ ทำให้การทำงานไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณอารินี (นามสมมติ) อายุ 40 ปี ที่กล่าวว่า

“...ปัญหาในการทำงานที่พบ คือ เนื่องจากเราเป็นผู้หญิง บางทีการลงพื้นที่เพื่อสำรวจ หรือลงพื้นที่เพื่อให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ เช่น ผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายหรือมีกรณีที่ต้องการหย่ากัน ผู้หญิงส่วนใหญ่ในช่วงแรก ๆ จะไม่ค่อยเชื่อมั่นในกระบวนการทำงานของเครือข่ายเราเท่าไรนัก ยกตัวอย่างเช่น เคสการฟ้องหย่า เราพบว่า มีเคสหย่ามาปรึกษาเราน้อยมาก จึงลงไปสำรวจดูที่คณะกรรมการอิสลาม เพราะตามหลักทางศาสนาผู้หญิงจะต้องไปฟ้องหย่าที่นั่น ทำให้ผู้หญิงหลาย ๆ คนไม่ได้รับการช่วยเหลือเท่าที่ควร เพราะจากการพูดคุยเราพบว่า เมื่อฟ้องหย่าคณะกรรมการอิสลาม จะพยายามไกล่เกลี่ยให้คืนดีกับสามี บางทีไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ หย่าไม่สำเร็จผู้หญิงก็กลับบ้านไปและมีหลายกรณีที่เมื่อกลับบ้านไปก็ต้องไปเผชิญความรุนแรงในครอบครัวเหมือนเดิมหรืออาจจะหนักกว่า...” (คุณอารินี (นามสมมติ) อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นของคุณอารินี มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของคุณาติกะ

“...เริ่มแรกเลยที่เข้ามาทำงานเป็นนักขับเคลื่อนสังคม โดยจะมีหน้าที่ในการรับเรื่องร้องเรียน หรือขอความช่วยเหลือ บางเคสเราต้องลงพื้นที่พูดคุยกับผู้ร้องเรียนเอง ทำให้การทำงานแรก ๆ มีอุปสรรคตรงที่เราไม่สามารถจัดสรรเวลาที่เหมาะสมได้ ทำให้เวลาลงพื้นที่ทำงานบางครั้งส่งผลกระทบต่อภาระดูแลสมาชิกในครอบครัว ซึ่งบางครั้งเรามาทำงานตรงนี้ด้วยความมุ่งมั่นว่าอยากจะช่วยเหลือผู้หญิงที่ไม่ได้รับความเท่าเทียม หรือโดนกระทำรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาที่เราเองเคยประสบจากคนใกล้ตัวโดยตรง ทำให้เวลาทำงานเราก็ให้ความสำคัญที่การดูแล

ช่วยเหลือเค้าเต็มที่ ซึ่งปัญหานี้ก็ได้รับการแก้ไข โดยการจัดสรรเวลาการทำงานให้เหมาะสมมากขึ้น และต้องทำงานในระดับที่สมาชิกในครอบครัวของเราทำได้และเห็นด้วย เพื่อให้เกิดความราบรื่นทั้งชีวิตส่วนตัว และการทำงานขับเคลื่อนสังคม...” (คุณอาทิตย์ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณสุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี ได้กล่าวถึง อุปสรรคในการทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมไว้ว่า

“...อุปสรรคในการทำงาน คือ ทักษะ และความเชื่อของบางคนที่เชื่อว่า ผู้หญิงควรทำหน้าที่ในการดูแลลูกและสามีให้เต็มที่ การออกมาเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นหน้าที่ของผู้ชายที่ถือเป็นผู้นำ ที่มีความรู้ ความเข้าใจมากกว่า แต่โดยแท้จริงแล้ว ในบางเรื่องผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำ เช่น การได้รับความรุนแรงในครอบครัวจากผู้เป็นสามี การเข้าไปพูดคุย หรือช่วยเหลือคนกลุ่มนี้นั้น เราเชื่อว่า ผู้หญิงมีความเข้าใจผู้หญิงด้วยกันมากกว่าใคร ดังนั้นถึงแม้ว่าการทำงานของเราในส่วนนี้ จะถูกบางคน บางกลุ่มมองว่าไม่เหมาะสม ขัดหลักศาสนา เป็นผู้หญิงที่ไม่อยู่ในกรอบของสามี เราก็พยายามที่จะมองข้ามข้อจำกัดในส่วนนี้ เพื่อให้สามารถทำงานขับเคลื่อนสังคมให้ผู้หญิงมุสลิมมีโอกาส และได้รับสิทธิสตรีในส่วนที่ตนเองพึงมี พึงได้ อย่างเหมาะสม...” (คุณสุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ในขณะที่ คุณอายะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า

“...ปัญหาที่เจอบ้าง คือ เวลาในการทำงานไม่ลงตัว มีบางครั้งที่เราลงพื้นที่แล้วต้องใช้เวลาในการทำงานนานกว่าที่คาดไว้ แต่ก็พยายามที่จะทำความเข้าใจกับครอบครัวในเหตุแห่งความจำเป็นที่เกิดขึ้น ซึ่งครอบครัวของเราให้การส่งเสริมในการออกมาทำงานตรงนี้อยู่แล้ว จึงไม่มีปัญหาอะไรมาก...” (คุณอายะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

นอกจากนั้นคุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี ยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า

“...อุปสรรคในการทำงานขับเคลื่อนสังคมที่เจอ คือ บางชุมชนหรือบางครอบครัวที่เราลงไปทำงาน เห็นว่าเราเป็นผู้หญิง เค้าไม่เข้าใจว่าทำไมเราต้องทำงานตรงนี้ การทำงานตรงนี้เหมาะสมแล้วหรือ ใช้หน้าที่ที่ผู้หญิงควรออกมาทำงานตรงนี้หรือไม่ ซึ่งในกลุ่มคนที่มีความคิดแบบนี้ เมื่อเราลงทำงานกับเค้า จะเป็นงานที่ทำได้ยากมากกว่าเดิม...” (คุณเมาะ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สามารถทำการสรุปผลการศึกษาได้ว่า ปัญหา และอุปสรรคในการทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะที่เป็นสตรีมุสลิมที่ที่พบ คือ การจัดสรรเวลาการทำงานไม่ลงตัว ทำให้ส่งผลกระทบ

ต่อการดูแลครอบครัว ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของสตรีมุสลิม ซึ่งปัญหานี้เมื่อสตรีมุสลิมที่ออกมาทำงาน ขับเคลื่อนทางสังคมทำงานไปสักระยะ จะสามารถปรับตัวและจัดสรรเวลาการทำงาน ซึ่งช่วยลดปัญหาการการจัดสรรเวลาการทำงานไม่ลงตัวนี้ได้ นอกนั้นจะเป็นปัญหาจากมุมมองของคนในสังคมที่เป็นผลมาจากทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า ผู้หญิงควรอยู่บ้าน ดูแลสามี ทำให้ในการลงพื้นที่ทำงานของสตรีมุสลิมในฐานะนักเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้รับความเชื่อถือจากผู้ที่ตนเองลงพื้นที่เพื่อทำการช่วยเหลือเท่าที่ควร และบางส่วนถูกผู้คนในสังคม ในชุมชนบางกลุ่มที่มีความเชื่ออย่างเคร่งครัดมองว่า สตรีมุสลิมที่ออกมาเคลื่อนไหวเป็นผู้หญิงที่ทำผิดหลักศาสนา

ตารางที่ 4.3 สรุปปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะที่เป็นสตรีมุสลิมที่ออกมาเคลื่อนไหว

บทบาทการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคม	ปัญหาอุปสรรค
1. การแสวงหาการยุติความรุนแรงแสวงหาสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้	1. นักเคลื่อนไหวบางคนไม่สามารถจัดสรรเวลาในการทำงาน กับเวลาในการดูแลครอบครัวตามหน้าที่ของสตรีมุสลิมได้อย่างสมดุล 2. การไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อ และทัศนคติที่ฝังแน่นว่า การที่สตรีมุสลิมออกมาทำหน้าที่นักเคลื่อนไหวทางสังคมของสตรีผิดหลักศาสนา 3. ขาดความเชื่อมั่นของกลุ่มคนที่เครือข่ายเคลื่อนไหวทางสังคมต้องการเข้าถึงและช่วยเหลือ
2. การแก้ปัญหาความรุนแรงต่อสตรี	
3. การเรียกร้องถึงความเท่าเทียมทางเพศ	

3. แนวทางการพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้

สำหรับการนำเสนอผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ แนวทางการพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ จากการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลัก จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์ ดังนี้ คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ที่กล่าวว่า

“...การจะส่งเสริมให้สตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม จะต้องเริ่มตั้งแต่การสร้างทัศนคติ ส่งเสริม ปรับเปลี่ยนรูปแบบความคิดของผู้หญิงเหล่านั้นให้เล็งเห็นคุณค่าของตัวเองมากขึ้น ให้ความสำคัญในเรื่องของความเท่าเทียมกันมากขึ้นทั้งนี้เพราะผู้หญิงสามารถทำอะไรได้มากกว่าการเป็นภรรยาที่ดี และเป็นแม่ที่ดีและยังสามารถทำหน้าที่ขับเคลื่อนพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นไปพร้อม ๆ กันได้...” (คุณเยาะ (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับคุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ที่กล่าวไว้ว่า

“...สิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน คือ ต้องให้ความรู้ให้ผู้หญิงมุสลิมมีมุมมองใหม่ในการกำหนดบทบาทของสตรีมุสลิมที่มากกว่าการเป็นภรรยาที่ดี เป็นแม่ที่ดีให้กับบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มสตรีมุสลิมด้วยกันเอง โดยจะต้องมีการขับเคลื่อนสังคมในด้านของการส่งเสริมให้สตรีมุสลิมเล็งเห็นถึงคุณค่าในตัวเองมากขึ้น ถ้าที่จะออกมาพูด หรือเรียกร้องในเรื่องที่ตนเองได้รับความไม่ยุติธรรม...” (คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี ที่แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“...หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับประเทศ ควรหันมาให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนใต้มากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการให้ความรู้ด้านสิทธิสตรี เรามีการให้ความรู้เรื่องหลักศาสนาที่ดีงามและให้ความรู้เรื่องสตรีทางสังคมควบคู่ไปด้วย...” (คุณซารีปะ (นามสมมติ) อายุ 36 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

กล่าวโดยสรุป “...ในการดำเนินงานในฐานะของการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ของสตรีมุสลิมนั้น ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นประเด็นที่ทำให้สตรีมุสลิมไม่สามารถทำงานขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาสังคมได้อย่างสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร คือ การไม่ได้รับการยอมรับ และขาดความน่าเชื่อถือศรัทธาจากบุคคลในพื้นที่บางกลุ่ม ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เป็นผู้สูงอายุ และผู้ที่เคร่งในการปฏิบัติตนตามข้อบัญญัติของศาสนาอิสลามมาก ๆ...”

ดังนั้นในการดำเนินการขับเคลื่อนทางสังคมของสตรีมุสลิมนั้น นอกเหนือจากการดำเนินการรับเรื่อง ลงพื้นที่ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรงจากครอบครัว สิ่งที่เกี่ยวข้องของสตรีที่เป็นนักขับเคลื่อน หรือนักเคลื่อนไหวทางสังคมต้องดำเนินการควบคู่กัน คือ การสร้างความรู้ และมุมมองใหม่ในการกำหนดบทบาทของสตรีมุสลิมที่มากกว่าการเป็นภรรยาที่ดี เป็นแม่ที่ดีให้กับบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มสตรีมุสลิมด้วยกันเอง โดยจะต้องมีการขับเคลื่อนสังคมในด้านการส่งเสริมให้สตรีมุสลิมเล็งเห็นถึงคุณค่าในตัวเองมากขึ้น ถ้าที่จะออกมาพูด หรือเรียกร้องในเรื่องที่ตนเองได้รับความไม่ยุติธรรม หรือโดนกระทำความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น ซึ่งหากสตรีมุสลิม

เข้าใจ และเล็งเห็นถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น ย่อมเข้าใจในบริบทของสตรีกลุ่มที่ออกมาทำงาน เคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น และจะเกิดความเชื่อถือ ยอมรับ และให้ความร่วมมือกับการลงพื้นที่ทำงานของกลุ่มสตรีมุสลิมที่ออกมาทำหน้าที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้มากขึ้น

นอกจากส่งเสริมให้สตรีมุสลิมเข้าใจ และเล็งเห็นถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น เข้าใจในบริบทของสตรีกลุ่มที่ออกมาทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้นแล้ว สิ่งสำคัญต่อมา คือ เครือข่ายหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นสังกัดของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีการจัดสรรกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวิถีของสตรีมุสลิม ซึ่งจะทำให้เกิดความสมดุลในชีวิตส่วนตัว และการทำงานของสตรีมุสลิมมากขึ้น ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณฮุสนา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ที่กล่าวว่า

“...เมื่อครั้งที่ตัวของเราเอง ยังคงมีสถานะครอบครัวที่ต้องดูแลสามีและลูกนั้น ปัญหาที่พบกับตัวเองเลย คือ เวลาการทำงานออกมาเคลื่อนไหว ขับเคลื่อนแนวคิดต่าง ๆ เพื่อสังคมนั้น บางครั้งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ การดูแลครอบครัว ทำให้ไม่ได้สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ และเป็นเหตุแห่งการเกิดปัญหาครอบครัวตามมา ดังนั้นหน่วยงานต้นสังกัดควรมีการจัดสรรเวลาการทำงานให้สอดคล้องกับรูปแบบชีวิตของสตรีที่ออกมาเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมมากขึ้น...” (คุณฮุสนา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

นอกจากนั้น คุณโชดา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้เพิ่มเติมว่า

“...ควรมีการจัดสรรเวลาการทำงานที่เป็นแบบแผน แน่นนอน เพื่อลดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับสตรีที่เสียสละเวลาของตนเองออกมาทำงานตรงนี้ เพื่อให้สตรีเหล่านี้ ทำงานได้อย่างมีความสุขมากขึ้น ควบคู่ไปกับการทำหน้าที่ของตนเองในการดูแลครอบครัวได้อย่างดีเหมือนเดิม...” (คุณโชดา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

กล่าวโดยสรุป “...เนื่องจากการทำงานเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม จะไม่มีกำหนดระยะเวลาหรือช่วงเวลาในการทำงานที่แน่นอน ดังนั้นเครือข่ายหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นสังกัดของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีการจัดสรรกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวิถีของสตรีมุสลิมที่มีสามี มีบุตรแล้ว จะต้องให้ความสำคัญในการดูแลสามีและลูกเป็นงานหลัก ทั้งนี้เพื่อให้สตรีมุสลิมที่เสียสละตนเองออกมาทำหน้าที่เคลื่อนไหวทางสังคมสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพไปพร้อม ๆ กับการทำหน้าที่ของภรรยาและแม่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่องด้วยเช่นกัน ซึ่งการจัดสรรกระบวนการในการทำงานที่เหมาะสมให้กับสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมนี้ ยังจะเป็นผลดีต่อเครือข่ายหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นสังกัดของสตรีมุสลิมในด้านการรักษาจำนวนของสตรีมุสลิมที่เข้ามาทำงานในฐานะนักเคลื่อนไหวทางสังคมทางสังคมไว้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการขับเคลื่อนสังคมเพื่อลด

ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ รวมถึงการรณรงค์เรื่องของสิทธิสตรี และการรณรงค์ป้องกันในเรื่องของการลดความรุนแรงในครอบครัวถึงแม้ว่าจะมีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลานานแล้ว แต่การได้รับการยอมรับ และการกระจายความช่วยเหลือไปยังสตรีใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ยังไม่ทั่วถึง และประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นหากมีจำนวนของสตรีมุสลิมที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมาก ออกมาช่วยกันขับเคลื่อนแนวทางที่เครือข่ายเรียกร้อง หรือเคลื่อนไหวอยู่ได้อย่างทั่วถึงพอเพียงและต่อเนื่อง ย่อมส่งผลทำให้ประเด็นที่เครือข่ายต้องการขับเคลื่อน และเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้สามารถประสบผลสำเร็จได้มากขึ้น..”

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ให้ข้อมูลยังมีความคิดเห็นว่า ควรมีการส่งต่อแนวทาง แนวคิดของการเห็นคุณค่าของตนเอง เห็นความสำคัญของพลัง และความสามารถของผู้หญิงที่ทุกคนล้วนมีสิทธิในการออกมาเรียกร้องในสิ่งที่สตรีทุกคนควรได้รับตามสิทธิสตรีสากลที่ได้มีการกำหนดไว้ ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของคุณอาต๊ะกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ที่กล่าวว่า

“...การส่งเสริมให้สตรีมุสลิมทำงานขับเคลื่อนทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีจำนวนของสตรีที่ออกมาทำหน้าที่เป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมเพียงพอจะต้องมีการถ่ายทอดแนวคิดในด้านของการเห็นคุณค่าของตนเอง เห็นความสำคัญของพลัง และความสามารถของผู้หญิงจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้หญิงสตรีมุสลิมอย่างถาวร และยั่งยืน...” (คุณอาต๊ะกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

โดยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ คุณฮุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี ที่กล่าวว่า

“...ควรผลักดันให้สตรีมุสลิมแต่ละรุ่นมีความคิดในเรื่องของการเห็นคุณค่าของตนเอง การไม่เพิกเฉยต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้น แต่ควรทำการติดต่อประสานงานกับเครือข่าย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้ถูกระทอนได้รับความช่วยเหลือตามความเหมาะสม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงานด้านการเป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมได้เป็นอย่างดี...” (คุณฮุสนา (นามสมมติ) อายุ 40 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

ความคิดเห็นดังกล่าวยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ คุณอาต๊ะกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“...การส่งเสริมให้สตรีเห็นคุณค่าของตนเอง มองว่าตนเองนอกจากจะเกิดมาเพื่อเป็นผู้ที่ดูแลปรนนิบัติสามี และลูกให้ดีแล้ว เรายังทำงานในส่วนอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันได้ อย่างไม่ตกบกพร่อง ผู้หญิงทุกคนล้วนมีสิทธิในการออกมาเรียกร้องในสิ่งที่สตรีทุกคนควรได้รับตามสิทธิสตรีสากลที่ได้มีการกำหนดไว้และมีมุมมองที่ว่าความรุนแรงในครอบครัวการถูกสามีทำร้ายไม่ใช่เรื่องปกติ...” (คุณอาต๊ะกะ (นามสมมติ) อายุ 43 ปี, เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2564)

จากแนวทางการพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบที่ได้จากการทำการสัมภาษณ์เชิงลึกมาสรุป และจัดทำเป็นประเด็นในการจัดสนทนากลุ่ม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ตัวแทน 5 คน สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ นั้น มีหน่วยงานหลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องกัน ทั้งภาครัฐ และเอกชน ซึ่งโครงการพัฒนานี้จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพราะในเรื่องของการที่สตรีมุสลิมจะออกมาทำงานนอกบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการออกมาทำงานขับเคลื่อนสังคม ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะเกิดการไม่ยอมรับจากกลุ่มคนรุ่นเก่าที่ยังมีทัศนคติคงเดิม การเคร่งในเรื่องที่ผู้หญิงควรดูแลพ่อแม่ สามีย และลูก มากกว่าการออกมานอกบ้าน และทำงานขับเคลื่อนสังคม เพราะผิดหลักศาสนา โดยจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตัวแทน 5 คน สามารถสรุปประเด็นและแนวทางการแก้ปัญหา เรื่อง การขาดความเชื่อมั่นของสตรีมุสลิมที่มีต่อนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นเพศหญิงเช่นเดียวกัน ได้ว่า

“...ปัญหาที่ผู้หญิงชาวมุสลิมไม่ได้มีการออกมาเคลื่อนไหว เรียกร้องสิทธิ

ความชอบธรรมของตัวเองได้มากพอ เพราะพวกเขาเหล่านั้นมักมองว่า เมื่อตนเองเกิดมาเป็นหญิง และเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้ว หน้าที่ของตัวเองมีแค่ดูแลลูกและสามี ให้ดีเท่านั้น การกระทำหน้าที่อื่น ๆ ใด ๆ ถือว่าเป็นการผิดประเพณี ขัดหลักที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ทำให้ผู้หญิงส่วนหนึ่งต้องอดทนต่อได้รับความรุนแรงจากครอบครัวอย่างไร้ความยุติธรรม ดังนั้นสิ่งที่ส่งเสริมให้สตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้ คือ การส่งเสริมให้สตรีมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิความเท่าเทียมของตน และคุณค่าของตนเอง ที่สามารถทำหน้าที่ดูแลครอบครัว และสังคมไปพร้อม ๆ กันได้...” (Focus Group, ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 คน, เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565)

ในขณะที่แนวทางการแก้ปัญหาของการไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อฝังแน่นในเรื่องของการผิดหลักศาสนา จากการทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตัวแทน 5 คน สามารถสรุปประเด็นแนวทางการแก้ไขได้ดังนี้

“...ความรู้ เป็นตัวขับเคลื่อนสังคมได้มากที่สุดควรมีการส่งเสริมให้สตรีมุสลิมมีความรู้ในเรื่องของสิทธิสตรีมากขึ้น เมื่อมีความรู้มากขึ้น ทัศนคติหรือมุมมองของเขาก็จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ให้ความเคารพในสิทธิของตนเองมากขึ้น ดังนั้นการขับเคลื่อนสังคมที่ดีที่สุด ไม่ว่าประเด็นใดก็ตาม คือ การให้ความรู้ในเรื่องหรือประเด็นนั้น ๆ ที่มากพอและต่อเนื่อง ซึ่งเมื่อสตรีอิสลาม มีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของเพศสภาพของตนเองมากขึ้น ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาที่ดี

ขึ้นต่อนักเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น การเชื่อถือ เกิดความไว้วางใจ และเปิดใจรับฟัง เปิดโอกาสให้นักเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นสตรีมุสลิมเข้ามาให้การดูแล และให้คำปรึกษาต่าง ๆ...” (สนทนากลุ่ม, ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 คน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565)

และในส่วนสุดท้าย คือ ปัญหาการจัดสรรเวลาทำงานกับชีวิตส่วนตัว ที่พบว่า นักเคลื่อนไหวบางคนไม่สามารถจัดสรรเวลาในการทำงานกับเวลาในการดูแลครอบครัวตามหน้าที่ของสตรีมุสลิมได้อย่างสมดุล ซึ่งจากการทำการสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่า

“...ควรมีการวางแผนการทำงาน กระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวิถีของสตรีมุสลิมที่มีสามี มีบุตรแล้วจะต้องให้ความสำคัญในการดูแลสามีและลูกเป็นงานหลัก ทั้งนี้เพื่อให้สตรีมุสลิมที่เสียสละตนเองออกมาทำหน้าที่เคลื่อนไหวทางสังคมสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพพร้อมกับการทำหน้าที่ของภรรยาและแม่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่องด้วย...” (สนทนากลุ่ม, ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 คน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565)

จากผลการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากสตรีมุสลิม ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมในจังหวัดชายแดนใต้ 3 จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ละ 5 คน รวมเป็น 15 คน ร่วมกับการทำ สนทนากลุ่ม จำนวน 5 คน สามารถทำการสรุปผลการศึกษาได้ว่า เพื่อส่งเสริมสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการขับเคลื่อนทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีจำนวนของสตรีที่ออกมาทำหน้าที่เป็นนักขับเคลื่อนทางสังคมที่เพียงพอต่อการออกมาเคลื่อนไหวจนเกิดแรงกระเพื่อมทางสังคม เครือข่ายหรือสังกัดของนักขับเคลื่อนทางสังคมของสตรีมุสลิม ควรมีการส่งต่อแนวทาง แนวคิดของการเห็นคุณค่าของตนเอง เห็นความสำคัญของพลัง และความสามารถของผู้หญิงที่ทุกคนล้วนมีสิทธิ์ในการออกมาเรียกร้องในสิ่งที่สตรีทุกคนควรได้รับตามสิทธิสตรีสากลที่ได้มีการกำหนดไว้ และมีมุมมองที่ว่าความรุนแรงในครอบครัว การถูกสามีทำร้ายไม่ใช่เรื่องปกติ ดังนั้นถ้าตนเองถูกกระทำ หรือพบเห็นใครที่ถูกทารุณ หรือได้รับการกระทำรุนแรงภายในครอบครัวที่ไม่เหมาะสม สิ่งที่ต้องทำ คือ ต้องไม่เพิกเฉยต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้น แต่ควรทำการติดต่อประสานงานกับเครือข่าย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้ถูกกระทำได้รับความช่วยเหลือตามความเหมาะสม โดยผลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำมาสรุปรายละเอียดสำคัญได้ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 สรุปแนวทางการพัฒนาสตรีมุสลิมให้มีบทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้

สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไข	หน่วยงาน/ ผู้รับผิดชอบ
1. ปัญหาการจัดสรรเวลาทำงาน กับชีวิตส่วนตัว	ต้องมีการจัดสรรกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวิถีของสตรีมุสลิม	ต้นสังกัดของนักขับเคลื่อนทางสังคม
2. การไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อฝังแน่นในเรื่องของการผิดหลักศาสนา	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการขับเคลื่อนสังคมในด้านของการส่งเสริมให้สตรีมุสลิมเล็งเห็นถึงคุณค่าในตัวเองมากขึ้น กล่าวที่จะออกมาพูด หรือเรียกร้องในเรื่องที่ตนเองได้รับความไม่ยุติธรรม	1. ต้นสังกัดของนักขับเคลื่อนทางสังคม 2. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
3. การขาดความเชื่อมั่นของสตรีมุสลิมที่มีต่อนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นเพศหญิงเช่นเดียวกัน	ควรมีการส่งต่อแนวทาง แนวคิดของการเห็นคุณค่าของตนเอง เห็นความสำคัญของพลัง และความสามารถของผู้หญิงที่ทุกคนล้วนมีสิทธิ์ในการออกมาเรียกร้องในสิ่งที่สตรีทุกคนควรได้รับตามสิทธิสตรีสากล	1. ต้นสังกัดของนักขับเคลื่อนทางสังคม 2. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)